

Issues of organization of psychological service in preschool education system

Mukhayyo RAJABOVA¹

Karshi State University

ARTICLE INFO

Article history:

Received June 2022
Received in revised form
20 June 2022
Accepted 25 July 2022
Available online
15 August 2022

Keywords:

psychological service in
preschool education,
preschool education,
methods of
psychodiagnostics,
principles of
psychodiagnostics,
psychodiagnostics,
psychological correction
(psychocorrection),
psychological counseling
(psychoconsultation),
psychoprophylaxis,
psychological education.

ABSTRACT

This article discusses the organization of a psychological service in preschool education, the specifics of a psychological service, the personality of the employee who performs it and its professional aspects.

2181-1415/© 2022 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-1415-vol3-iss7/S-pp171-179>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Maktabgacha ta'lim tizimida psixologik xizmatni tashkil qilish masalalari

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

maktabgacha ta'lim
muassasalarida psixologik
xizmat, maktabgacha ta'lim,
psixodagnostik metodika,
psixodagnostika tamoyillari,
psixodagnostika,
psixologik tuzatish

Mazkur maqolada maktabgacha talim muassasalarida psixologik xizmatni tashkil qilish, psixologik xizmatning o'ziga xos xususiyatlari, uni amalga oshiruvchi xodim shaxsi va uning professional jihatlari o'rganilgan hamda tadqiq etilgan.

¹ Teacher of the Department of Preschool Education, Karshi State University. E-mail: m.rajabova@mail.ru.

(psixokorreksiya),
psixologik maslahat berish
(psixokonsultatsiya),
psixoprofilaktika, psixologik
oqartuv ishlarini olib borish.

Вопросы организации психологической услуги в системе дошкольного образования

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

психологическая услуга в дошкольном образовании, дошкольное образование, методы психодиагностики, принципы психодиагностики, психодиагностика, психологическая коррекция (психокоррекция), психологическое консультирование (психоконсультация), психопрофилактика, психологическое просвещение.

В данной статье рассматривается организация и специфика психологической услуги в дошкольном образовании, личность работника, который ее осуществляет, профессиональные аспекты психологической услуги.

KIRISH

Maktabgacha ta'limning alohida vazirlik sifatida tashkil qilinganligi yosh avlod tarbiyasining eng quyi pog'onasiga naqadar katta e'tibor berilayotganligiga yaqqol misol bo'la oladi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 29-dekabrda "2017–2021-yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi 2019-yil 10-maydagi PQ-4312/3106-sonli Qarori, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-sentabrda "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" PF-5198-sonli Farmoni ushbu tizimni yanada rivojlantirish bo'yicha umumiy kompleks chora-tadbirlarni o'zida qamrab oladi. Bu kabi qonun hujjatlarida maktabgacha ta'lim tuzilmasini tubdan isloh qilish, ularni zamonaviy texnologiyalar bilan jihozlash, malakali pedagoglar bilan ta'minlash, innovatsiyalarni joriy etish vazifalari belgilab berilgan. Buning uchun maktabgacha ta'lim tashkilotlarida har tomonlama mos psixologik muhitni tashkil qilish, psixologik xizmatlar sohasini to'g'ri yo'lga qo'yish va takomillashtirish juda ham muhim jihat hisoblanadi.

MATERIALLAR VA METODLAR

Ta'lim-tarbiya muassasalarida psixologik xizmatni tashkil qilish, psixologik xizmatning ayrim jihatlari ustida to'xtalib o'tishni lozim topdik. Psixologik xizmatni tashkil qilish, uni amalga oshiruvchi xodim shaxsi va uning professional etik jihatlari nimalardan iborat?

Maktabgacha ta'lim muassasalarida psixologik xizmatni tashkil qilish, tarbiyalanuvchi-tarbiyachilar o'rtasida psixologik xizmatni amalga oshirish, muassasalarning tegishli lavozimlariga nomzodlarni qidirib topish, ulardan munosiblarini tanlab olish va bu borada amaliy psixodiagnostikadan o'rinli foydalanish o'ta muhim, mas'uliyatli hisoblanadi. Bu ish o'ziga xos maxsus ma'lumot, kasbiy mahoratni talab qiladi. Chunki bu o'rinda gap inson taqdiri, xalq manfaatlari, yurt kelajagi ustida boradi.

Shuning uchun ham psixodiagnostika va psixodiagnost shaxsiga qator ijtimoiy etik talablar qo'yiladiki, ularga amal qilish shart. Bularga: psixodiagnostika natijalarini sir saqlash, psixodiagnostik metodikalarning ilmiy asoslanganligini, o'rganilayotgan odamga ziyon yetkazmaslik, ular uchun tadqiqot natijalarining oshkoraligi, xulosalarning obyektivligi va taklif etilayotgan amaliy tavsiyalarining samaradorligi kabilar kiradi. Bu talablarni psixodiagnostika tamoyillari ko'rinishida ko'rib chiqamiz.

Psixodiagnostika natijalarini sir saqlash tamoyili – bu o'rganilayotgan odam shaxsan ruxsat bermaguncha uning natijalarini oshkor qilmaslikni taqozo etadi. Psixodiagnostika ilmiy maqsadlarda, eksperimental tadqiqotning bir qismi sifatida o'tkazilayotgan holatlar bundan mustasno.

Psixodiagnostik metodikalarning ilmiy asoslanganligi tamoyili – ularning eng kamida validlik va ishonchlilik talablariga javob berishini taqozo etadi, ya'ni ular ishonish mumkin bo'lgan natijalarni berishi kerak.

Ziyon yetkazmaslik tamoyili – psixodiagnostika natijalarini har qanday holatlarda tadqiq etilgan odamga ziyon yetkazmasligi kerakligini nazarda tutadi. Agar psixodiagnostika tanlov asosida tanlab olish maqsadida yoki odamni ishga qabul qilishda o'tkazilayotgan bo'lsa, unda mazkur tamoyil psixodiagnostika natijalari sinaluvchi uchun oshkora bo'lishi tamoyili bilan birgalikda qo'llaniladi. Bunda sinaluvchi undan nimani va qanday o'rganilishini, testdan o'tkazish, uni tadqiq etishning natijasi qandayligi, shuningdek, bu ma'lumotlar, uning muammosini hal qilishda kim tomonidan va qanday foydalanishi haqida ma'lumotni talab qilishi mumkin.

Xulosalarning obyektivligi tamoyili – testlashtirish natijalari ularning ilmiy asoslangan bo'lishini talab qiladi. Ya'ni psixodiagnostika xulosalari test o'tkazayotgan yoki uning natijalaridan foydalanadigan shaxsning subyektiv ustanovkalariga mutlaqo bog'liq bo'lmasligi va u tomonidan belgilangan bo'lmay, balki validli va ishonchli metodikalarni qo'llagan holda o'tkazilgan testlashtirish natijalariga asoslangan bo'lishi shart.

Taklif etiladigan tavsiyalarining samaradorligi tamoyili – bunday tavsiyalar kimga berilayotgan bo'lsa, shu odamlar uchun, albatta, foydali bo'lishi kerak. Testlashtirish natijalaridan kelib chiqqan holda o'rganilayotgan odam uchun foydasi tegmaydigan yoki qanday oqibatlariga olib kelishi noma'lum bo'lgan amaliy tavsiyalarni berishga ruxsat etilmaydi.

Psixodiagnostika ishlarini amalga oshirishda psixodiagnostikaga qo'yiladigan yuqoridagi talablar bilan bir qatorda, psixodiagnost shaxsiga ham alohida kvalifikatsion talablar qo'yiladi. Ularning asosiylari: yaxshi nazariy tayyorgarlikka ega bo'lish, psixodiagnostik metodikalar va ularni qo'llash qoidalarini mukammal bilish, tegishli metodikalardan amalda foydalanish borasida yetarlicha tajribaga ega bo'lish kabilardir.

Har qanday psixodiagnostik metodika o'zi o'rganayotgan obyektga oid qandaydir bir nazariya zaminida yuzaga keladi va rivojlanadi. Masalan, intellekt testlari, intellekt tabiati, tuzilishi, ahamiyati va hayotiy namoyon bo'lishi haqidagi ilmiy tasavvurlarga

asoslanadi. Shaxs testlari esa shaxsning ilmiy ta'rifi, shaxs tuzilishini tushunish, muayyan shaxs haqida obyektiv mulohaza yuritish mumkin bo'lgan ma'lum bir shaxs nazariyalariga asoslanadi. Har bir psixodiagnostik metodika ayni vaqtda o'zi bog'liq bo'lgan u yoki bu nazariya bilan boyitilgan va chegaralangan bo'ladi. Tegishli nazariyani bilgan holda shu nazariya doirasida o'rganilayotgan odam haqida, ko'pincha, bevosita psixodiagnostika natijalari doirasidan (chegarasidan) kengroq, uzoqni ko'zlagan xulosalar qilishga erishish mumkin. Masalan, ayrim shaxs nazariyalariga ko'ra, shaxsning bir xislati boshqa bir xislati bilan yaqindan bog'liq bo'ladi. Shuning uchun shaxs xislatlaridan birini psixodiagnostika yordamida aniqlash bilan uning boshqa bir xislatining qay darajada rivojlanganligi haqida ishonchli mulohazalarga kelish mumkin. Lekin psixodiagnostika metodikasi zaminida yotadigan nazariya, ko'pincha, uning natijalarini izohlashni (interpretatsiya qilishni) cheklashi mumkin. Shunday metodikalardan biri shaxsni o'rganishga mo'ljallangan, psixoanaliz ta'limotiga asoslangan Tematik appersepsiyalashgan test (TAT) natijalarini faqat shu ta'limot doirasidagina izohlashni va shularga asosan tegishli xulosalarga kelishni talab qiladi. Bunda shaxs xislatlarining gumanistik yoki faktorli nazariyalariga ko'ra asoslanishi noo'rin bo'ladi.

Shundan kelib chiqqan holda aytish mumkinki, har qanday psixodiagnostik metodikalardan psixologik amaliyotda foydalanishda psixodiagnost mazkur metodika asoslanadigan nazariyani bilish shart. Bularsiz u odamlarni tadqiq etish natijalarini tahlil qilish, izohlash va xulosalar chiqarishda jiddiy xatolarga yo'l qo'yishi mumkin.

Metodikani mukammal o'zlashtirganlik, uni sinaluvchi e'tiboriga havola etish, natijalarni tahlil qilish va izohlash zarur tartib-qoidalarga (protseduralarga) oid bilim va malakalarga ega bo'lishni taqozo etadi. Tadqiqotchi toki psixodiagnostik testni yaxshi o'zlashtirib olmagunicha (modul, me'yoriy ko'rsatkichlari, muvofiqlashtirilganlik darajalarini aniqlamagunicha) yoki hech bo'l-masa, o'zi qo'llamoqchi bo'lgan testni o'zida yoki o'zi yaxshi bilgan odamlarda o'tkazib ko'rmaguncha, undan boshqalarni o'rganishda foydalanmasligi kerak. Psixodiagnostik metodikalarni qo'llash tartibi, talablari, qoidalarini bilish ham juda muhim. Bu tartiblarga amal qilish ishonchli natijalarni olish imkoniyatini bersa, ularni buzish jiddiy xatolarga olib keladi. Testning o'zi o'z holicha qanchalik yaxshi bo'lishiga qaramay, undan foydalanish vaqtida, albatta, sinaluvchilarning individual xususiyatlari, ularning mazkur vaziyatdagi holati va ko'plab psixodiagnostikaga ta'sir qiluvchi omillarni hisobga olish lozim. Bunda psixologik tadqiqotlar olib borishning asosiy tamoyillari bo'lmish determinizm va sistemalilik tamoyillariga amal qilish kerak.

Tadqiqotchining tegishli psixodiagnostika metodikasini amalda qo'llay bilish tajribasiga ega bo'lishi ham katta ahamiyatga ega. Bunday metodikalardan foydalanish tajribasi ham uzluksiz bo'lishi lozim. Chunki ulardan foydalanishdagi tanaffusning uzoq vaqt cho'zilishi ham, odatda, tegishli bilim, malaka, ko'nikmalarning yo'qolishiga va ular bilan ishlash sifatining pasayishiga olib kelishi mumkin.

Psixodiagnostik tadqiqotlar o'tkazish vaqtida tadqiqotchi quyidagi axloqiy-etik me'yorlarga amal qilishi shart:

1. Odamni uning ixtiyoriy rozilgisiz psixologik tadqiqotga jalb qilmaslik kerak (qonunda belgilangan alohida sud, sud-psixologik ekspertiza yoki meditsina amaliyoti holatlari bundan mustasno).

2. Psixodiagnostik testlashtirish o'tkazishdan oldin sinaluvchini u tadqiqot jarayonida o'zi anglamagan (sezmagani, bilmagan) holda o'zi haqida, o'z o'y-fikrlari, hissiyoti haqida ayrim ma'lumotlarni berib yuborishi mumkinligi to'g'risida ogohlantirib qo'yish lozim.

3. Agar bu qonunda ko'rsatilmagan bo'lsa, har qanday odam (sinaluvchi) testlashtirish natijalarini va undan olingan ma'lumotlarni hamda ulardan kim, qayerda va nima maqsadda foydalanishi mumkinligini bilishga haqli.

4. Psixologik testlashtirish natijalari testni o'tkazgan odam tomonidan sinaluvchiga to'g'ri tushuniladigan shaklda berilishi kerak.

5. Voyaga yetmagan sinaluvchilarni testlashtirishda ularning ota-onasi yoki ularning o'rnini bosuvchi shaxslar bolaning testlashtirish natijalarini bilishga haqli.

6. Agar testlashtirish odamning psixik rivojlanganlik darajasini aniqlash, tanlov asosida tanlab olish yoki ishga qabul qilish maqsadida o'tkazilayotgan bo'lsa, bunda ham sinaluvchi nafaqat testlashtirish maqsadi, balki u haqida test natijalariga ko'ra qanday asosda xulosa qilinishini bilishga haqli.

7. Psixodiagnostik testlardan amalda foydalanish uchun asosiy javobgarlik ularni qo'llayotgan shaxslarga va tashkilotlarga yuklatiladi.

Ta'kidlash joizki, ijtimoiy-iqtisodiy tizimi mo'tadil bo'lgan qator rivojlangan mamlakatlarda psixodiagnostik testlardan foydalanish, ularning natijalarini e'lon qilishga nisbatan qonuniy qayd etilgan cheklanishlar mavjud.

Ular quyidagi majburiy me'yorlarni o'zida mujassam etadi:

1. Kasb tanlovi (profotbor) va ekspertiza uchun foydalaniladigan ko'pchilik psixodiagnostik testlarni ommaviy axborot vositalari orqali ochiq chop ettirish taqiqlanadi. Chunki tegishli malaka va tayyorgarlikka ega bo'lmagan odamlar foydalanishi oqibatida ularning natijalari buzilishi, salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin.

2. Psixodiagnostik testlardan foydalanuvchilar oliy psixologik ma'lumotga egaligi haqidagi diplomga yoki kamida psixologiya fanlari nomzodi ilmiy darajasiga ega bo'lishi kerak. Bu amaliyotga aloqador boshqa kishilar esa bunday faoliyat bilan shug'ullanish uchun tegishli litsenziyaga ega bo'lishi lozim.

Amaliyotchi psixologning etik kodeksidan namunalar

Etik kodeks deb, odamlarning ular muloqotga kirishadigan u yoki bu jihatlardagi o'zaro munosabatlari va faoliyatida amalga oshadigan xulqining axloqiy qoidalari majmuiga aytiladi. Etik kodeks asosida adolat, mehribonlik mezonlarini namoyon etadigan axloqiy me'yorlar yotadi.

Quyida psixologik amaliyotning turli vaziyatlarida amaliyotchi psixolog xatti-harakati axloqiy jihatlarini muvofiqlashtiruvchi ***namunaviy*** (taxminiy) ***etik kodeksini*** keltirib o'tamiz:

1. Psixologning psixodiagnostik amaliyotdagi kasbiy faoliyati uning sinaluvchilar oldida alohida javobgarlikka ega ekanligi bilan xarakterlanadi.

2. Sinaluvchining shaxsiy manfaatlari tegishli muassasa, uning rahbarlari va boshqa odamlar manfaatlariga zid bo'lgan holatlarda psixolog o'z vazifasini maksimal xolislik bilan bajarishga majbur.

3. Psixologning ishi kasbiy mustaqillik va avtonomiya tamoyillari asosida tashkil qilinadi. Uning kasbiy-psixologik tavsif masalalari yuzasidan beradigan qarori yakuniy hisoblanadi va u yuqori boshqaruv idoralari, tegishli muassasalar ma'muriyati tomonidan bekor qilinishi mumkin emas.

4. Psixolog qarorini tegishli hukm chiqarish vakolatiga ega bo'lgan va yuqori malakali psixologlardan tashkil topgan maxsus komissiya bekor qilishi mumkin.

5. Sinaluvchilar bilan ishlashda psixolog adolatlilik va samimiylik tamoyillariga asoslanadi.

6. Sinaluvchilarga psixologik yordam bera olishi uchun psixolog kafolat va tegishli huquqqa ega bo'lishi lozim. U, o'z navbatida, unga berilgan huquqlardan o'rinli, to'g'ri foydalanish uchun shaxsan javobgardir.

7. Davlat xizmati idoralarida faoliyat ko'rsatayotgan psixologning ishi har bir sinaluvchining intellektual va shaxsiy rivojlanishi yo'lidagi cheklanishlarni bartaraf etishni nazarda tutadigan mutlaq gumanistik (insoniy) maqsadlarga erishishga qaratilgan bo'lishi kerak.

8. Psixolog o'z ishini sinaluvchi sha'nini mutlaq hurmat qilish va sinaluvchining shaxsi daxlsizligini ta'minlash asosida tashkil qiladi, uning asosiy insoniy huquqlarini faol himoya qiladi.

9. Psixolog sinaluvchi manfaatlarini jamiyat va barcha odamlar oldida himoya qiladigan asosiy himoyachilardan biri hisoblanadi.

10. Psixolog psixodiagnostik va psixokorreksion metodikalarni tanlab olishda, shuningdek, o'zining xulosa va tavsiyalarini berishda ehtiyotkor, hushyor bo'lishi kerak.

11. Psixolog sinaluvchining shaxsiy rivojlanishini, uning insoniy erkini, jismoniy va psixologik daxlsizligini cheklaydigan ishlarda ishtirok etmasligi kerak. Psixolog kasbiy etikasining eng og'ir buzilishi uning sinaluvchiga ziyon yetkazuvchi ishlarda bevosita yoki shaxsan ishtirokida namoyon bo'ladi. Bunday holatga bir bor yo'l qo'ygan shaxs psixodiagnostik ishlar bilan shug'ullanish, professional psixologlik mutaxassisligini ta'kidlaydigan hujjatlardan foydalanish huquqidan butunlay (bir umrga) mahrum etiladi, qonun bilan belgilanadigan holatlarda esa sudga beriladi.

12. Psixolog sinaluvchining haq-huquqlari boshqa odamlar tomonidan poymol qilingan, sinaluvchilar bilan nogumanistik muloqotda bo'lingan holatlarni sezgan vaqtda bu haqida o'zining bevosita rahbariga xabar berishi shart.

13. Psixolog sinaluvchi huquqlarining buzilishiga olib keladigan har qanday siyosiy, g'oyaviy, ijtimoiy, iqtisodiy va boshqa ta'sirlarga qarshilik ko'rsatishi kerak.

14. Psixolog faqat o'zi zarur ma'lumot va malakaga ega bo'lgan sohalar bo'yichagina xizmat ko'rsatish huquqiga ega.

15. Yetarlicha aprotatsiyadan o'tmagan yoki barcha ilmiy standartlarga to'la javob bera olmaydigan psixodiagnostik (psixokorreksion) usullardan noilojlik tufayli foydalanishga to'g'ri kelib qolgudek bo'linsa, unda psixolog bu haqida manfaatdor shaxslarni ogohlantirib qo'yishi va o'zining xulosa va tavsiyalarida ehtiyotkor bo'lishi kerak.

16. Psixologning psixodiagnostik, psixokorreksion yoki psixoterapevtik materiallarni ulardan foydalanish uchun tegishli tayyorgarlikdan o'tmagan, nomutaxassis shaxslarga berishga haqqi yo'q.

17. Psixolog psixodiagnostika va psixologik ta'sir etish metodikalaridan maxsus professional tayyorgarlikka ega bo'lmagan shaxslar tomonidan foydalanilishiga to'sqinlik qilishi kerak, bu haqida bundan bexabar holda unday shaxslar xizmatidan foydalanayotgan kishilarni ogohlantirib qo'yishi shart.

18. Sinaluvchilarning individual psixologik tekshirish natijasida olingan ma'lumotlarini psixolog faqat ularning o'zlarining roziligi bilangina uchinchi odamlarga aytishi yoki berishi mumkin. Bunda sinaluvchi u haqida kimga va qanday ma'lumotlar berilayotganligini bilishga haqli.

19. Tegishli muassasalar ma'muriyatiga sinaluvchi haqida faqat bu odamlar ulardan sinaluvchiga ziyon yetkazish maqsadida foydalana olmaydigan ma'lumotlar beriladi, xolos.

20. Psixolog ommaviy axborot vositalari va boshqa psixologik yordam ko'rsatish vositalaridan foydalanishda, bunday ma'lumotlarni olish yoki tarqatishda odamlarni psixologik xarakterdagi yordam uchun bunga haqqi yo'q yoki yaroqsiz, nomutaxassis shaxslarga murojaat qilishlari kabilar salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkinligi haqida ogohlantirishi, bunday yordamni qaerdan va kimdan olish mumkinligini aytib o'tishi lozim.

21. Psixolog uning roli va funksiyasi sinaluvchilarga ziyon yetkazishi mumkin bo'lgan, turlicha (ikki) ma'noda tushunilishi mumkin bo'lgan ishlar yoki faoliyat bilan shug'ullanmasligi kerak.

22. Psixolog mijozlarga o'zi bajara olmaydigan va'dalarni bermasligi kerak.

23. Agar sinaluvchini tadqiq qilish yoki unga psixologik aralashish boshqa shaxsning: tegishli idoralar vakillari, vrach, sudya va h.k. talabiga ko'ra bo'layotgan bo'lsa, psixolog bu haqida sinaluvchini xabardor qilib qo'yishi kerak.

24. Psixolog o'zi o'rgangan sinaluvchilar haqidagi ma'lumotlarning sir saqlanishi uchun shaxsan javobgar.

25. Biron-bir idoraga (muassasaga) ishga qabul qilish jarayonida psixolog o'zining professional vakolati (kompetensiyasi) doirasida mustaqil faoliyat qilishini aytib o'tishi, shuningdek, o'zi ishlaydigan (ishlashi lozim bo'lgan) idora ma'muriyatini va boshqa manfaatdor shaxslarni mazkur etik kodeks mazmuni haqida ogohlantirib qo'yishi lozim. U o'zining kasbiy ishiga aloqador bo'lgan barcha shaxslar ma'lumotini sir saqlashi va kasbiy etika talablariga amal qilish lozimligiga e'tiborini qaratishi kerak. Shu bilan birga, psixolog ularni uning ishiga faqat psixologik xizmatning tegishli vakolatga ega bo'lgan yuqori tashkilotlarigina professional aralashishi mumkin ekanligi haqida ogohlantirib qo'yishi kerak. Shuningdek, u boshqa shaxslar tomonidan bildirilgan noetik talablarni bajara olmasligi haqida ham ta'kidlab o'tishi joiz.

26. Professional amaliyotchi psixolog tomonidan etik kodeks nizomlarini buzish Amaliyotchi psixologlar assotsiatsiyasi "psixolog obro'si" (sudom chesti)da muhokama qilinishi, zarur bo'lib qolgan sharoitlarda psixologik xizmat tarkibiga kiruvchi yanada yuqoriroq professional tashkilotlarda muhokama qilinishi kerak.

Psixologik xizmatning quyidagi umumiy yo'nalishlari farqlanadi:

1. Psixodiagnostika.
2. Psixologik tuzatish (psixokorreksiya).
3. Psixologik maslahat berish (psixokonsultatsiya).
4. Psixoprofilaktika.
5. Psixologik oqartuv ishlarini olib borish.

Ma'lumki, har bir odam o'zini o'zi va voqelikni (atrofida ro'y berayotgan voqea-hodisalarni, narsalarni) o'zicha, o'ziga xos, subyektiv aks ettiradi. Bir odamning voqelikni qanday idrok etishi, qabul qilishi boshqa odamning aynan shu voqelikni idrok etishi, qabul qilishiga mos kelmaydi. Shunisi bilan ham odam eng murakkab bilish subyekti ekanligicha qolaveradi. Bu esa odamni o'rganishni, tushunishni, u yoki bu vaziyatda u o'zini qanday tutishi, qanday xulq, faollikni namoyon qilishini oldindan aytib berishni murakkablashtirib yuboradi. Bir odamga ma'qul bo'lgan xulq-atvor me'yori boshqa bir odamga ma'qul tushmasligi, bir odam uchun samarali bo'lgan usul boshqasiga mutlaqo to'g'ri kelmasligi mumkin. Shuning uchun shaxsga psixologik xizmat ko'rsatishda, unga psixologik ta'sir qilishda, avvalo, shu odamning o'zi kim ekanligini, uning shaxsiy xususiyatlari qanday ekanligini bilish muhim ahamiyatga ega bo'lgan ma'lumotlardan hisoblanadi. Psixologik xizmatning (psixologik ta'sir etishning) samaradorligi ham aynan shunga kuchli bog'liq bo'ladi.

NATIJAR VA TAHLILLAR

Psixodiagnostikada turli psixodiagnostik vositalar (metodlar, testlar, so'rovnomalar) yordamida o'rganilayotgan odamning psixologik xususiyatlari, shaxsi, o'rganilayotgan jamoadagi shaxslararo munosabatlar xususiyatlari, undagi o'zaro munosabatlar tizimi aniqlanadi. Bunda obyektning kim va qanday ekanligi bilinadi. Psixodiagnostika yordamida aniqlangan xususiyatlar aksariyat hollarda ularning, asosan, salbiy xarakterga ega bo'lgan jihatlari psixologik tuzatish ishlari orqali bartaraf etilishi lozim.

Unda o'rganilayotgan shaxsning ma'lum bir faoliyatlarni maqsadga muvofiq amalga oshirishiga xalaqit qilishi mumkin bo'lgan ayrim sifatleri ko'rsatiladi, ularni bartaraf etish yuzasidan psixologik maslahatlar beriladi. Psixologik maslahatlar berishda boshqa bir qancha ilmiy manbalardan olingan ma'lumotlardan, psixologning, mutasaddi xodimning hayotiy tajribasi, kasbiy mahorati va boshqa shu kabi manbalardan foydalanish ham mumkin, lekin bu o'rinda hal qiluvchi manba bo'lib, shu maslahat berilayotgan odam, o'quvchi, o'qituvchi, yosh xodim va boshqalarning o'zidan psixodiagnostika yordamida olingan ma'lumotlar asos bo'lishi (xizmat qilishi) kerak. Ya'ni shu odamning o'zidan olib o'ziga qaytarish maqsadga muvofiq.

Har bir testda sinaluvchida o'rganilayotgan sifatlar qay darajada namoyon bo'lishi, ifodalanishi aniqlanadi. Test natijalari izohida shaxs haqida ma'lum bir tavsif beriladi. Bularning hammasi ham bir yoqlama ijobiy bo'lavermaydi. Shu aniqlangan sifatning maqsadga erishishga, ishning muvaffaqiyatiga xalaqit qilishi mumkin bo'lgan jihatlari bartaraf etilishi lozim bo'ladi. Buning uchun testning stimuly varianti (test savoli, topshiriqlari), shu savolga berilgan javob, bu javob uchun kalitga muvofiq qo'yilgan baho va yig'ilgan ballarning izohi birgalikda ko'rib chiqiladi. Shu uch asos mazmunidan kelib chiqib, sinaluvchiga tegishli maslahat beriladi, salbiy sifatleri o'zining salbiy asoratlarini namoyon qilmasligi uchun maslahat, tuzatish, profilaktika tadbirlari (dasturlari) ishlab chiqiladi.

Psixoprofilaktikada psixodiagnostika orqali aniqlangan ma'lumotlarga asoslangan holda shaxsda mavjud bo'lgan ijobiy va salbiy xislatlar qanday natijalarga, oqibatlariga olib borishi mumkinligi haqida mulohaza yuritiladi. Ro'y berish ehtimol bo'lgan salbiy holatlar, vaziyatlarning oldini olish bo'yicha tegishli chora-tadbirlar ishlab chiqilib, ogohlantirishlar beriladi, yo'nalishlar belgilab olinadi.

Nihoyat, psixologik xizmatning so'nggi yo'nalishi bu psixologik oqartuv (ma'rifat) ishlarini olib borishdir. Ma'lumki, hamma odamlar ham psixologiyaga qiziqavermasligi yoki o'zining kasb faoliyati xarakteridan kelib chiqqan holda psixologiya fani yutuqlari, psixologik ta'limotlar, amaliy psixologiya imkoniyatlaridan bexabar, bular haqidagi ma'lumotlarga duch kelmagan bo'lishi yoki ularning bu haqidagi tasavvurlari noadekvat bo'lishi mumkin. Psixologik oqartuv ishlarini olib borish esa odamlarni shu ma'lumotlardan xabardor qilish, aholi o'rtasida psixologik bilimlarni targ'ib qilish, ularning psixologik savodxonligini oshirish, psixologik ma'rifiy ishlarning yo'lga qo'yilishini taqozo qiladi. Uning samaradorligi, shubhasiz, psixologik xizmatning yuqorida sanab o'tilgan yo'nalishlari natijalariga qanchalik asoslanishga bog'liq.

Albatta, bu ishlar (psixologik xizmat) maxsus psixologik ma'lumotga ega bo'lgan, malakali mutaxassislar tomonidan olib borilsa, ayni muddao bo'ldi. Lekin, afsuski, bunday mutaxassislarga bo'lgan taqchillik respublikamizda o'ta kuchlidir. Shunday ekan, bu muammoni hal qilish uchun nima qilish kerak? Bizningcha, bu o'rinda K.D. Ushinskiyning "Har bir ilmiy ma'lumotli pedagog – psixologdir", – deb ta'kidlagan iborasiga tuzatish kiritib, "Har bir oliy, ilmiy ma'lumotli, mulohazali, o'z ishini sevadigan xodim, shubhasiz, psixologdir", – deb yuritishimiz va har bir xodimning, haqiqatan ham,

psixodiagnostika, amaliy psixologiya bilimlarini yetarli darajada egallagan, o'z faoliyatida hozirgi zamon psixologiyasi yutuqlaridan samarali foydalana oladigan xodimlar bo'lib yetishishlariga va ular, haqiqatan ham ,odamni bilish borasida, shubhasiz, psixolog bo'la olishlariga erishish lozim.

Bunga, asosan, o'zini o'zi o'qitish, o'zini o'zi tarbiyalash, o'z ustida, o'z bilim, malaka, ko'nikmalarini oshirish borasida uzluksiz, mustaqil ishlash orqaligina erishish mumkin. Tegishli soha mutaxassislari malaka oshirish yoki qayta tayyorlash kurslari o'quv dasturi doirasida, psixologiyadan belgilangan mashg'ulotlarda ishtirok etar ekanlar, ayniqsa, bu fan bo'yicha o'tkaziladigan amaliy va mustaqil mashg'ulotlarda faol qatnashib, tavsiya etilgan, berilgan psixodiagnostik vositalar bilan yaqindan tanishib chiqib, ular yordamida, avvalo, o'zini o'rganib borar ekanlar, o'zlarining psixologik savodxonlik darajasini oshirishga erishadilar. Biz ularning bu borada tegishli bilim, malaka, ko'nikmalarni o'zlashtiradilar, deb umid qilamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Nishonova Z.T. Alimbayeva Sh.T., Sulaymonov M. (2014). Psixologik xizmat. Toshkent. Fan va texnologiya markazining bosmoxonasi.
2. Barotov Sh.R. (2007). Ta'limda psixologik xizmat. Buxoro.
3. Mirashirova N. (2003). Maktabgacha tarbiya muassasalarida psixologik xizmat. Toshkent. TDPU.
4. Тетушкиной М.К. (2001). Психологическая помощь и консультирование в практической психологии. Под ред. СПб. "Речь".
5. Потапова А.В., Нартова – Бочавер С.К. (2001). Детская психологическая служба. М.: "Питер".
6. Крицкий А.Г. (2004) Работа с изменениями в системе поддержки качества образовательного процесса. Новые инициативы в образовании и практике социальной работы: Диалог российских и европейских университетов. Материалы международной научно-практической конференции / Под общ. ред. А.В. Старшиновой. Екатеринбург.
7. Якунин В.А. (2000). Информационная основа обучения. Педагогическая психология: учеб. Пособие / В.А. Якунин. – 2-е изд.–СПб.: Из-во В.А. Михайлова, 41–51.
8. Орипова Н.Х., & Хаитова Ю.С. (2016). Программа по воспитанию молодёжи в духе общенациональных ценностей. Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов, (1), 47-49.
9. Орипова Н.Х., & Мухаммадиева А. (2013). Способы обучения креативности детей дошкольного возраста. Science and world, 50.
10. Орипова Н., & Нарзиева Л. (2020). Социально-исторические и педагогические проблемы овладения профессией. Экономика и социум, (12-1), 868–871.
11. Dildora K., & Malikaxon S. (2022, May). Developing communication skills in the process of training future teachers. In International Conference on Problems of Improving Education and Science (Vol. 1, No. 02).
12. Dildora K., & Nafosat F. (2022, May). Pedagogical basis of teaching children to rules. In International Conference on Problems of Improving Education and Science (Vol. 1, No. 02).
13. Oltmisheva N.G. (2021). Formation of labor culture in youth facilities. Экономика и социум, (1-2), 289–290.
14. Олтмишева Н.Г. (2021). Ёшлар ижтимоий фаоллигини ривожлантириш-жамият тараққиётининг муҳим омили. Scientific progress, 2(1), 1748–1751.